

İNGİLİZ KRALİYET AFRIKAN ŞİRKETİ 1672-1752: KALELERİ, KÖLE VE ALTIN TİCARETİ

BRITISH ROYAL AFRICAN COMPANY 1672-1752: CASTLES, SLAVES AND GOLD TRADE

Hüseyin GÜNARSLAN¹

1. Dr. Windsor Üniversitesi, Tarih Bölümü,
gunarsl@uwindsor.ca,
<https://orcid.org/0000-0002-7276-7476>

Makale Türü Araştırma Makalesi
Article Type Research Article

Başvuru Tarihi 05.08.2019
Application Date 08.05.2019

Yayına Kabul Tarihi 27.11.2019
Admission Date 11.27.2019

DOI
10.20875/makusobed.601630

Öz

Afrika ve onun insanları sömürge tarihi boyunca en fazla istismar edilenler arasındadır. Ülkenin kaynaklarının yanı sıra insanları da alınıp satılmıştır. Batı medeniyeti bu kıtada etkinlik kurabilmek için büyük çaba harcamıştır. İngiliz Kraliyet Afrikan Şirketi'nde kurulduğu ilk günden itibaren bu kıtanın zenginliklerinin peşine düşmüştür. Atlantiğe açılan her bir şirket gemisi kara kıtaya çok az şey kazandırırken karşılığında ise insanları başta olmak üzere sömürülecek her şeyi almıştır. Altına ulaşma ve zenginlik adına yapılan her bir ticari sefer batıya daha fazla refah getirirken kurulan kalelerde kıtaya adeta birer hançer gibi saplanmıştır. Afrika'nın sömürülmesine diğer Avrupa ülkelerine göre daha geç başlayan İngilizler ise kurdukları şirketleri ve faaliyetleri ile bu açığı kapatmıştır. Özellikle kıta insanının köleleştirilmesinden ise çok büyük kazançlar elde edilmiştir. Bu çalışma İngiliz ve Afrika tarihi açısından büyük bir öneme sahip Kraliyet Afrikan Şirketinin faaliyetlerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çalışma sayesinde kıtanın nasıl sömürüldüğünün daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Kraliyet Afrikan Şirketi, Kölelik, Ticaret, Altın, Kaleler,

Abstract

Africa and its people are among the most abused throughout colonial history. In addition to the country's resources, people have been bought and sold. Western civilization has made great efforts to establish activity on this continent. The British Royal African Company has been pursuing the riches of this continent since its inception. Each company ship opened to the Atlantic has brought little to the land continent, but in return it has received everything to be exploited, especially its people. While each commercial expedition in the name of reaching gold and wealth brought more prosperity to the west, the castles were stuck in the continent like daggers. The British, who started the exploitation of Africa later than other European countries, closed this gap with the companies they established and their activities. Particularly in the enslavement of the continental people, great gains have been achieved. This study aims to reveal the activities of the Royal African Company, which is of great importance for British and African history. It is thought that the study will be able to better understand how the continent was exploited.

Keywords: Royal African Company, Slavery, Trade, Gold, Castles,

1. GİRİŞ

İngilizler Kraliyet Afrikan Şirketini Afrika'da varlık gösterebilmek için kurmuşlardır. Şirket kurulduğu ilk yıllarda altın ticareti gerçekleştirmek istese de bunda başarılı olamayınca altın kadar büyük bir getirisi olan köle ticaretine başlamıştır. İngilizlerin köle ticaretinde lokomotifi olan Afrikan Şirketi Amerikan kolonilerinin ihtiyacı olan işgücünü temin etmiştir. Afrika ile alım satım potansiyeli olan her şeyin ticaretini gerçekleştiren şirket ilk yıllarında başarılı olsa da tarihi boyunca iniş çıkışlı bir finansal yapıya sahip olmuştur. İngiliz ve Avrupa pazarlarının ürünleri Afrika'ya gönderilmiş ve karşılığında bu kıtanın insanları dâhil olmak üzere takas usulü ile ticaret yapılmıştır. Güney Amerika'ya gönderilen kölelerin karşılığında buradan çıkarılmaya başlanan altınların alınmaya başlanmasıyla İngilizler bir dünya gücü olabilme imkânını elde etmiştir. Afrika ticaretini koruma altına almak amacı ile inşa edilen kaleler birer ticari merkeze dönüşmüştür. Afrikalı yerel krallıklarında işbirliği yaptığı bu ticari ağ sayesinde İngilizler özellikle Atlantik ticaretinde büyük söz sahibi olmuşlardır. Bu yönü itibari ile Kraliyet Afrikan Şirketi Britanya'nın güçlenip bir dünya imparatorluğuna dönüşmesinde önemli bir katkı sağlamıştır.

İngiliz Afrikan Kraliyet Şirketi diğer Avrupalı güçlerden daha sonra Afrika ticaretine başlamasına rağmen ayakta kalmayı başarmıştır. Atlantik ticari döngüsü içinde köleler ve altından elde edilen gelir Avrupa'nın kalkınması adına önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışma İngilizlerin bir dünya devletine sahip olmasında önemli bir paya sahip olan İngiliz Afrikan Kraliyet Şirketi'nin faaliyetlerini konu almaktadır. Şirketin Afrika ile ticarete nasıl bir öneme sahip olduğu, köle ve altın ticaretindeki etkinliği ile Afrika'da niçin kalelere sahip olduğu sorularına cevap aranmaktadır. Çalışma kapsamında İngilizlerin Afrika'ya ilgi göstermesinden itibaren şirketin faaliyetlerinin son bulduğu 1752 tarihine kadar geçen süre incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma uyarınca birinci ve ikinci dereceden kaynaklar taranmış, elde edilen bilgiler tahlil edilerek analize tabi tutulmuştur. Çalışmada birinci derece kaynaklar olarak Carlos, Davies, Horrigan, Miller, Paul ve Scott'un çalışmalarında ana kaynaklar olarak istifade edilmiştir. İngiliz Afrikan Kraliyet Şirketi tekel olarak başladığı Afrika ticaretinde bu yetkisini diğer İngiliz iş insanları ve şirketleri ile paylaşmasıyla birlikte çok daha fazla kölenin satışının yapılmasını sağlamıştır. Afrika'da kurduğu kaleler Britanya'yı Afrika'da temsil eden merkezlere dönüşmüş ve İngilizlerin Afrika'ya olan ilgisinin devamlılığını sağlamıştır. Faaliyetleri dolayısı ile kölelik tarihinde doğrudan ve dolaylı büyük bir öneme sahip olan İngiliz Afrikan Kraliyet Şirketi çok daha detaylı çalışmalara konu olacak kadar önemli bir şirkettir.

2. AFRIKA TİCARETİNİN KRALİYET MACERACILARI ŞİRKETİNİN KAPANMASI VE KRALİYET AFRIKAN ŞİRKETİNİN FAALİYETE BAŞLAMASI

Kraliyet Afrikan Şirketi (Royal African Company-RAC) İngiliz iş insanlarının biraraya gelerek kurdukları ve İngiliz Krallığının da 1672 yılında faaliyet izni verdiği özel bir işletmeydi. Aslında Kraliyet 1662 yılında Afrika Ticaretinin Kraliyet Maceracıları (Company of Royal Adventurers Trading to Africa) adlı bir şirket kurulmasına izin vermişti. Lakin bu şirket başarılı olamamış ve 1672'de faaliyet izni iptal edilmişti (Davies, 1957: 43; Miller, 2013: 19). İngiliz Kralı 2. Charles'ın kardeşi olan York Dükü'nün yönlendirmesi ile kurulan şirketin ilk amacı Gambia nehri boyunca çıkarılan altının ticaretini yapmaktı. Daha sonra Kral olan ve 2. James olarak adlandırılacak Dük, şirketin ilk yıllarındaki başarısında önemli bir paya sahip olmuştu. Altın başta olmak üzere farklı ürünlerin ticaretini yapan şirket kısa süre içinde köle ticaretine de başlamıştı (Charles, 1950: 217). Şirkete Senegal'den Angola'ya kadar uzanan Batı Afrika sahilinde ve İngiliz Batı Hint adalarında faaliyet izni verilmişti. Bu bölgeler aynı zamanda Hollanda, Fransa, İspanya, Portekiz ve Danimarka başta olmak üzere farklı ülkelerin de etkinlik gösterdiği yerler olmuştu. Şirket en verimli zaman dilimini 1672-1690 yılında yaşamıştı. 1690'larda Avrupa ülkeleri ile yaşanan savaşlar ve ülke içindeki karışıklıklardan dolayı şirket faaliyetlerine tam olarak devam edemediği bir döneme girmişti. 1698 yılında ise Afrika ticaretinde tek tekel olma hakkı elinden alınmıştı. Böylece isteyen her İngilizin şirkete ücret ödeyerek Afrika ticaretinde rol alabildiği bir dönem başlamıştı. Şirketin 1712-1713 yıllarında tekrar faaliyet izni yenilense de ilk dönemindeki kadar başarılı olamamıştı. 1720'lerde tekrar aktif olarak ticari faaliyetlere girilse de devlet desteği ile ayakta kalınacak bir süreç yaşanmıştı. Nihayet 1752'de şirketin faaliyet izni iptal edilmişti (Carlos, vd. 2000: 2; Palmer, 1981: 5).

İngilizlerin Afrika'ya olan ilgisi bu şirketle birlikte başlamamıştı. Lakin şirket sayesinde özellikle de Batı Afrika'da güç elde ettikleri bir gerçektir. İngilizler Afrika ile ticarete ilk olarak 1536'da başlamıştı (Pierre, 1892: 96) 1553-1557 yılları arasında da beş ticari sefer yapılmıştı. 1563'de John Hawkins Afrika'ya ticari fırsatları araştırmak için gittiğinde Kraliçe Elizabeth'te destek vermişti. 1588'de İngiliz işadamlarına Afrika'da

ticaret yapmaları için izin verilmişti. 1618 ve 1631'de de işadamlarına ticaret izni verilmiş olsa da her bir deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştı. 1651 yılına gelindiğinde ise İngiliz Doğu Hindistan Şirketine geçici olarak Afrika'da da ticaret yapma izni verilmişti (Scott, 1903: 241). Bütün başarısızlıklara rağmen İngilizler Afrika'da etkin olabilmenin yolunu aramaktaydı. Nihayet Afrika Ticaretinin Kraliyet Maceracıları Şirketi 1662'de Kral 2. Charles'ın izni ile faaliyete başladığında Prens Rupert şirketin ilk başkanı olarak görevlendirilmişti. Şirkete izin veren Kraliyet emri ilk olarak altın ticaretine odaklansa da 1663'de şirkete köle ticareti içinde izin verilmişti. Rupert'in emrinde tüccar ve asilzadelerin de olduğu 36 kişi bulunmaktaydı. Şirketin yatırımına ortak olan toplamda 305 İngiliz zengin daha vardı. Her biri 400 Pound vermiş ve 122 bin Pound toplanmıştı. İlk yıllarda başarı gösteren şirketin gemileri Hollanda ve İngilizlerin savaşında taraf olunca Afrika'da bulunan Hollandalıların yerleşke, kale ve depolarına saldırmıştı. Hollandalılarda 1665'de İngilizlere ait kale, gemi ve depolara saldırmıştı. Büyük kayıplar veren şirket zararlarını karşılayamayınca finansal bir krize girmişti. Zararın karşılanması için kendisine başvuran iş insanlarına yıllık bin Pound karşılığında, yedi yıl boyunca ve kiralama usulü ile bireysel olarak Afrika'da ticari faaliyet izni verilmişti. Bütün bu gayretlere rağmen şirket içinde bulunduğu krizi aşamamış ve 1672'de faaliyetleri durmuştu (Treasury Papers, 1663-1670: 82) Şirketin iflası ile birlikte hissedarları da önemli oranda kayıp yaşamıştı. Paralarını Afrika'nın kazançlı ticareti ile artırmak isteyen İngiliz elitleri beklemedikleri bir kayba uğramıştı. Hollanda ile yapılan savaş tüm hesapları bozmuş ve her iki ülkenin zarar hanesine yazılmıştı. Avrupalı güçler yaptıkları her bir savaşın deniz aşırı bölgelerde bile kendilerini zarara uğrattığının farkına varacaktı.

İngiliz Kraliyeti, Afrika Ticaretinin Kraliyet Maceracıları Şirketinin iflasından sonra yeni arayış içine girdi. Diğer Avrupa ülkeleri Afrika ile ticaretlerine tüm hızı ile devam ederken İngilizler başarılı olamamıştı. Bulunan çare ise hiç borcu olmayan yeni bir şirketle yola devam etmektir. Bu yeni şirkete Kraliyet Afrikan Şirketi adı verildi. İngilizlerin yeterince finansal güce yani altın ve gümüşe sahip olmamasından dolayı ticarete takas usulü bir yöntem izlenmesine karar verildi. Böylece İngiltere'de üretimi yapılan ürünlerin Batı Afrika'daki ticari değere sahip ürünlerle değiş tokuşu yapılacaktı. Lakin zaman geçtikçe köle ticaretinin çok önemli bir kazanç kapısı olduğu anlaşıldı. Şirket köle ticaretini de yine ürün takası yöntemi ile yapmaya başlamıştı (Eltis, 1994: 239). Şirketin Afrika'dan alarak Londra'ya getirdiği ürünler arasında en önemlileri fildişi, altın ve kızılagaçtı. Köleler ise çoğunlukla satışı yapılmak üzere Batı Hint adalarına gönderilmekteydi. Kölelerin karşılığında gümüş külçe, senet veya şeker alınarak İngiltere'ye taşınıyordu (Carlos, vd. 2000: 3). Şirketin 1668-1722 yılları arasında Afrika'dan İngiltere'ye getirdiği altınlar İngiliz metal paralarında da kullanılmıştı (Davies, 1957: 180; Miller, 19). Afrika'dan getirilen kızılagaç da tekstil boyacıları için önemli bir hammadde haline gelmişti. Hatta kızılagaça duyulan ihtiyaç dolayısı ile Afrika ile ticaretin gelişmek zorunda kaldığına inanılıyordu. İngiliz tekstil üreticileri bu hammaddeye 1760'lı yıllara kadar büyük oranda ihtiyaç duymuş ve ticaretin devamlılığında önemli bir etken olmuştu (Inikori, 2002: 182, 396). Alışveriş yöntemi olarak ürün takasının yapılması sebebi ile sayısı 150'yi bulan birçok ürünün alım satımı yapılmaktaydı. Kalaydan yapılmış tencerelerden tekstil ürünlerine, demir çubuklardan boncuklara kadar birçok farklı ürün takas edilmekteydi. Afrika'da alıcı bulamayan İngiliz ürünleri ise ya ülkeye geri gönderiliyor veya buralardaki depolarda kalmaya devam ediyordu. Bu sebeple alıcısı olan doğru ürünün taşınması büyük öneme sahipti (Davies, 1957: 234). Aylar süren masraflı gemi yolculuğu için doğru ürünlerin taşınması büyük öneme sahipti. Şirket sadece köle ticaretine bel bağlamıyordu. Alım ve satımı mümkün olan her ürün değerlendirilmek isteniyordu. Kıtalar arasındaki her bir ürünün ticareti yeni fırsatlara da imkân veriyordu.

1672'de 2. Charles'ın verdiği izin kapsamında ticarete başlayan Kraliyet Afrikan Şirketine Batı Afrika'da işgal yetkisi de verilmişti. Herhangi bir Hıristiyan güç tarafından kontrol altına alınmamış toprakların bin yıl süre ile şirket tarafından kullanılması da bu izin kapsamındaydı. Şirkete Hıristiyan olmayan milletlerle barış veya savaş yapma yetkisi de verilmişti. Kraliyet altın ticaretinin başarılı olması durumunda şirketin elde ettiği altınların üçte ikisine el koyma yetkisine de sahipti (Scott, 1903: 245). Şirketin hissedarları her yıl yapabilecekleri bir seçimle şirkete bir başkan, başkan yardımcısı ve 24 yönetici seçebiliyordu. 1680'e gelindiğinde şirkete para yatıran yatırımcı sayısı toplamda 198 olmuştu (Treasury Papers, 1663-1670: 8). Bir önceki şirketin hissedarı olan 305 iş insanı büyük kayıplar yaşamış olmakla birlikte İngiliz elitleri Afrika ticaretine devam etmek istiyordu. Krallığın Afrika topraklarını kendi malı olarak görme eğilimi ve bin yıl boyunca şirkete vermesi ise Avrupalıların Afrika'ya olan genel bakış açısını sergiliyordu. Afrikalılar ten renkleri sebebi ile köle olarak görüldüğü için yaşadıkları topraklar onların hakkı olarak görülüyordu. Bu nedenle her bir Afrikalının toprağı potansiyel bir koloni demektir. Güçlü koloniler kurmak için ise büyük miktarda finansal güce ihtiyaç vardı. Şayet İngilizler başta olmak üzere Avrupalılar bu güce sahip olsaydı Afrika ilk günden itibaren tam bir işgale uğrayabilirdi.

17. yüzyıl itibari ile tam bir işgal söz konusu değildi. Kurulan şirketlerin ticari çarkı döndürmesi gerekiyordu. Bunun için herhangi bir yanlış ürünün Londra'dan Afrika'ya yola çıkması işadamlarının büyük zararlar etmesini sağlayabildiği için dikkatli davranılması gerekiyordu. Bu durum İngilizlerin ticari becerilerinin de gelişmesine sebep olmaktaydı. Afrika'dan alınan ürünler genel olarak batıda rahatlıkla satıldığı için karşılığında gönderilen takas ürünlerinin de kolaylıkla alıcı bulması isteniyordu. Bu amaçla Afrika'dan talep gören ürünlerin İngiltere başta olmak üzere Avrupa coğrafyasından bulunması için özel çaba sarf ediliyordu. Bu nedenle Afrika'da talep gören İsveç ürünü demirin Afrika'ya götürülmesi gibi özel çabalara girilmekteydi. Bu yönü ile Kraliyet Afrika Şirketi Avrupa'da da ticaretin gelişmesinde özel bir öneme sahip olmuştu. Bununla birlikte 17. yüzyıl şartlarında bu her zaman kolaylıkla yapılabilen bir ticaret şekli değildi. İsveç'den demirin satın alınarak Afrika'ya gönderilmesi ancak uzun yıllardan sonra düzene giren bir ticari girişimdi. Şirketlerin kendi aralarında bu ticari alışverişi düzene koyması ile yılda ancak 200 ton ürün Afrika'ya gönderilebilmekteydi. Hâlbuki Afrika'da bu dayanıklı ürüne karşı çok daha fazla bir ilgi vardı (Carlos, vd. 2000: 3-4). Bütün zorluklara rağmen şirket 1678 yılına kadar yatırımcılarına % 55 gibi büyük bir kazanç sağlamıştı. Bu durum yeni yatırımcıları memnun etmiş olsa da paralarını daha önceki Afrika Ticaretinin Kraliyet Maceracıları adlı şirkette batıranları huzursuz etmişti. İngiliz Doğu Hindistan şirketine yatırım yapanlarda aynı oranda kazanç elde etmedikleri için şirketin bu ilk yıllarındaki başarısından mutsuz olmuştu. 1680-1692 yılları arasında şirket hissedarlarına yüksek kazançtan dolayı 8 ayı ödeme yapmıştı. 1691-1697 yılları ise savaşlar, iç mücadele ve kötü yönetimden dolayı şirketin zarar ettiği zamanları olmuştu (Scott, 1903: 246). Şirketin 1694-1700 yılları arasında Afrika'da yapılan Komenda savaşının ana aktörlerinden birisi olması da kazanç kaybı yaşamasında etkili olmuştu. Komenda günümüzde Gana'da bulunan bir liman şehrinin adıydı. Bu bölgede kontrolü yerel Eguafu Krallığı sağlamaktaydı. İngilizlerin ticaretine engel olan Eguafu'lara karşı yerel prenslerle birlikte komşu Afrikalı krallıkların da desteği ile uzun süren mücadeleler yapılmıştı (Law, 2007: 143) Kıtalar arası ticarete savaşlar ve iç mücadeleler büyük etkendi. Şirket başarılı bir seyir izlerken bir anda beklenmedik durumlarla karşı karşıya kalınmıştı. Hâlbuki ticaretin devamlılığı açısından bu tür dış müdahalelerin ortadan kalkması gerekliydi.

Afrika ile ticaret sadece İngilizlerin şirketinin tekelinde değildi. Özellikle Hollandalılar ticaretteki yetenekleri ile 1680'lerde önemli bir oyuncu olmuştu. Hollandalılar Afrikalıların istediği ürünü doğru zaman ve doğru seçeneklerle bu kıtaya sunmakta daha başarılıydı. İngilizler Afrikalıların hangi sezon veya yıl ne istediğini Hollandalıların kendilerinden önce öğrenerek doğru adımlar attığını, kendilerinin ise onların hızına ayak uyduramadığını dile getirmekteydi (Davies, 1957: 234). Afrika'ya taşınan tekstil ürünlerinin de buradaki Afrikalı alıcılara hitap etmesi gerekmekteydi. Herhangi yanlış renge sahip bir ürünün takasında bile zorluk yaşanabildiği için İngilizler Afrikalıların ilgisini çekecek renk ve kalitede ürünü taşımaya özen gösteriyordu. Hatta şirket bu amaçla kumaş boyacılarına doğru renkleri kullanmaları için binlerce Poundluk ödemeler yapıyordu (Carlos, vd. 2000: 4). Farklı ürünlerin piyasada alıcı bulması ve çeşitliliğin artması ekonominin ve endüstrinin gelişmesini sağlıyordu. Avrupalıların Afrikalılara satılacak ürünler için bir çaba içine girmesi ise alışılmadık bir durumdu. Kıtanın siyahi insanını ancak köle olarak değerlendiren Avrupalılar onlara isteyecekleri kalitede ürün vermeye çalışıyordu. Hâlbuki bu kölelerin ürünleri Avrupa'da kolaylıkla alıcı bulmaktaydı. Şirketin Afrika'daki depoları ise kalitesinden dolayı beğenilmeyen ürünlerle doluydu.

Ürünün doğru olmasının yanı sıra istenen zamanda Afrika'ya ulaşması da gerekliydi. İngiltere'den Afrika'ya yolculuk ortalama 70 gün sürmekteydi. Şirketin ilk yıllarında gemiler Afrika sahillerinde takas için üç ay gibi bir süre kalmaktaydı. Gemiler bu ilk zaman dilimlerinde takasın gerçekleştiği bir ofis vazifesi yapmakla birlikte seneler geçtikçe Batı Afrika sahillerinde birçok farklı depo alanı hizmete girmeye başlayacaktı. Afrikalıları ile takas bitip gemiler tam olarak doldurulduğunda ise gemiler rotalarını alımı yapılan ürüne göre ya İngiltere'ye veya Batı Hint adalarına çevirmekteydi. Batı Hint adalarına doğru yola çıkıldı ise bu ortalama 9 haftalık bir yolculuk anlamına geliyordu. Neticede İngiliz limanlarından ayrılan bir geminin tekrar ülkeye geri gelmesi rotasına göre 8 ila 12 ay alabilmekteydi (Galenson, 1986: 35). İngiltere'ye kargoları ile geri dönen gemiciler beraberlerinde şirket yetkililerine seyahatlerinin nasıl geçtiğini de rapor etmek zorundaydı. Afrika'daki depolar ve zamanla bu depoları korumak için yapılmaya başlanan kalelerde görev yapan şirket çalışanlarının mektupları ile tavsiyeleri de iletilenler arasındaydı. Afrikalıların hangi ürünü talep ettiği, denizin ve iklimin durumu gibi farklı bilgiler ticaretin başarılı olarak devam etmesi için büyük önem taşımaktaydı. Her bir ticari sefer bu tür gerekli bilgilerin saklanır hale getirilmesini sağlıyordu (Carlos ve Hejeebu, 2006: 8) Bu sayede günümüze kadar ulaşan şirket defterleri Afrika tarihi ile ilgili birçok bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmıştı.

Afrika ile ticaret için en kötü zaman dilimleri Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarıydı. Bu aylar Batı Afrika sahillerinin yağışlı geçtiği zaman dilimleriydi. Aslında korkulan bu yağışlar değil yağışlarla birlikte başlayan ölümcül bulaşıcı hastalıklardı. İngilizler bu aylarda herhangi bir Afrikalı ile temasa geçmek istemediği gibi gemilerinde köle de taşımak istemiyordu. İngilizler bunun kendileri için ölüm getirdiğini öğrenmişlerdi. Batı Hint adalarına yolculukta da Ağustos'tan Ekim ayına kadar süren fırtınalar ticareti engelliyordu. Adalara yolculuk için Aralık'tan Haziran ayına kadar geçen zaman aralığı en iyi dönemdi (Galenson, 1986: 35) İngilizlerin elde ettiği bu tecrübeler onların ilerleyen yıllarda denizlerde etkin olmalarını sağlayacaktı. Hem ticareti hem de denizleri öğrenen İngilizler büyük bir coğrafi alanda etkili olacaklardı.

Şirketin kurucuları İngiliz Kraliyetine yakınlığı ile tanınan zengin iş adamlarıydı. Amaçları kraliyetle olan bağlarını da değerlendirerek kısa sürede daha fazla kazanç sağlayacak bir yapıyı teşkil etmekte. Elde edilen kazanç ortaklar arasında pay edilirken masrafların kendilerine ekstra bir yük getirmesi istenmiyordu. Özellikle kölelerin Afrika'dan alınarak Batı Hint adaları olan Barbados veya Jamaika'ya gönderilmesi kolay bir kazanç kapısı haline dönüşmüştü. Lakin bu kazancın beklenenin aksine şirketi zarar ettireceği öngörülmemişti. Adalara satılan köleler buralardaki tarlalarda çalıştırılıyordu. Bundan dolayı bu köleler için ödenecek ücretler peşin olarak yapılamıyor ve hasat sonu dönem için şirketin alacak hanesine yazılıyordu. Birçok toprak sahibi şirkete olan ödemesini zamanında yapmayınca da şirket finansal bir darboğaza girmişti. Şirket 1690'ların zorlu şartlarını atlatabilmek istiyordu. İngiliz kraliyeti de aynı şekilde şirketin kazanç elde etmesini istiyordu. Kraliyet ve Şirket içinde bulunduğu parasal sıkıntıyı gidermek için yeni bir yöntem denemeye karar verdi. 1697'de çıkarılan kanuna göre, 1698'den itibaren tek ticari tekel hakkına sahip olduğu Batı Afrika'da başka özel işletme ve teşebbüslere kiralama yolu ile ticaret yapma hakkı verildi. Böylece isteyen kişi veya özel şirketler Kraliyet Afrikan Şirketine kira ücreti ödeyerek Afrika sahillerinde ticaret yapmaya başladı. Her bir kira ücreti şirketin ihtiyaç duyduğu parasal sorunu çözmek için gerekli görülüyordu. İngiliz tüccarların her bir gemi seferi için ödedikleri ücretlerle Afrikan şirketinin Batı Afrika'daki kale ve yerleşkelerinin masrafları da karşılanabilecekti. Şirket hâlihazırda her yıl 20 bin Poundu bu yerlerin masrafı için ayırmak zorunda kalıyordu (Miller, 2013: 19; Davies, 1957: 259). Böylece şirketin şemsiyesi altında özel kişi ve işletmeler kendi ticari faaliyetleri için yoğun bir çaba içine girdi. Bu durum aslında Kraliyet Afrikan Şirketinin tekel olduğu bir pazarı başarısızlığı sebebi ile başka işletmelere açmasıydı. Kanunun çıkması ile birlikte yüzlerce İngiliz tüccar Afrika ticaretine dahil olmaya başlamış ve ilk seferler için gemiler Afrika'ya yollanmaya başlanmıştı. Şirkette bu gemilerin kazancından % 10 oranında ücret almayı planlıyordu. Şirketin kendisi de elde ettiği kira geliri sayesinde kendi gemilerini Afrika ticareti için hazırlamaya başlamıştı. Toplanan yarım milyon Poundla ticari seferler için gerekli ihtiyaçlar karşılanmaya başlandı. Özel kişi ve işletmelerin gemileri Afrika'ya vardığında ise beklenmedik bir gelişme oldu ve şirketin iflas ettiği haberleri yayılmaya başladı. Hatta şirketin Afrika'da sahip olduğu depo ve merkezlerinde Hollandalılara satılacağı konuşulmaktaydı. Bu durum şirkete güvenerek Afrika'ya ticari sefer düzenleyen özel kişi ve işletmeleri endişeye sevk etti. Zira birçoğu Afrika ticareti için kişisel servetlerini ortaya koymuştu. Şirketin iflası ile birlikte korumasız kalacakları bu ticarete zarar edeceklerini düşünenler vardı. Şirket kazanç elde edemeyecek kadar sıkıntılı bir dönem içine girmiş olsa da iflas etmedi. Lakin şirkete parasını yatıran hissedarlarını memnun edecek bir performansta ortaya koyamadığı başarısız yıllar birbirini takip etti (Scott, 1903: 248). Aslında şirketten izin alarak Afrika ticaretine başlayan birçok tüccar için durum beklenenin aksine çok daha iyi bir gelecek vaat ediyordu. Bu yasadan önce birçok gemi korsancılık faaliyeti altında köle ticareti yaparken şimdi faaliyetlerini Afrikan Kraliyet şirketine bir miktar ücret ödeyerek yapacaklar ve kanunsuz olarak anılmaktan kurtulmuş olacaklardı. Özellikle 1680'lerde şirket gemileri sıklıkla İngiliz donanması ve Şirket gemileri tarafından yakalanan korsanların gemilerine ve kargolarına el konulduğu yıllardı (Horrigan 2016: 5) Şirketin tekel hakkını kira karşılığı kullandırması korsan olarak anılan bu gemilerin yasal hale gelmesini sağladı. Bu durum çok daha fazla kölenin de taşınmasına sebep oldu. Şayet İngiliz Kraliyeti şirketin tekel yetkisini kaldırmasaydı çok daha az Afrikalı köle olarak alınıp satılacaktı.

3. ŞİRKETİN KÖLE TİCARETİNE BAŞLAMASI VE ALTININ ÖNEMİ

İngilizleri ilk dönemlerde Afrika'ya çeken daha öncede belirtildiği üzere sadece altın ticaretiydi. 1700 yılına kadar şirketin temel hedefi de kölelerden daha çok Afrika'daki altındı (Eltis, 1994: 238) Afrika'da çok zengin altın kaynakları olduğuna inanılıyordu. Böylece hızlı bir zenginleşme dönemi yaşanacağı düşünülmüştü. Şirkete parasını yatıran her bir İngiliz iş insanının amacı paralarının kat ve kat daha fazla kendilerine döneceği inancıydı. Lakin altın ticaretinde gerekli başarı sağlanamayınca köle ticaretine yönlenildi. 1698'de yüzlerce geminin şirketten izin alarak köle ticaretinde yer alması beklenmedik şekilde daha fazla insanın anavatanları olan Afrika'dan koparılmasına sebep olmuştu. 1700-1710 yılları arasında köle fiyatları

aşırı yükselmesine rağmen bile kölelere inanılmaz talep vardı. Şirket bünyesinde faaliyet gösteren birey ve özel teşebbüsler arasında da köle ticareti rekabeti yaşanmaya başlamıştı. Her bir gemi daha fazla köleyi Amerika'ya taşımak istiyordu. Kraliyet Afrikan Şirketinin Batı Afrika'da sahip olduğu merkezler, limanlar ve kaleler köle ticareti yapanlara da hizmet vermekteydi. Şirketin en azından masrafları karşılamak için liman ücretlerini artırması köle fiyatlarının yükselmesinde etkili olmuştu. Toprak sahipleri de sıradan işçi köleler yerine mesleki becerilere sahip köle arayışına sahip olunca fiyatlar iki kata kadar artış göstermişti (Scott, 1903: 249) Kölelerin bu derece önemli hale gelmesinin sebebi Brezilya, Barbados ve Jamaika'da şeker kamışı tarlalarındaki hızlı büyümeden dolayı olmuştu. İhtiyaç duyulan işçi ihtiyacını karşılamak için bulunan yöntem Afrika'dan köle getirmektir. Fransızların da 1697 yılından itibaren Santo Domingo adasında gerçekleştirdiği hızlı büyüme de İngilizlerin bölgeye ilgisinin artırmasında etkili olmuştu. İngilizlerin amacı rakipleri olan Fransızları her alanda geçmek olduğu için onlardan daha fazla gayret gösteriliyordu (Miller, 2013: 20) Avrupalı güçlerin kendi aralarındaki rekabeti kolonileşme, sömürge ve ticarete önemli değişimlere sebep olmaktadır. İngilizleri geç kaldıkları Afrika ticaretinde başarılı kılanda onların düşman olarak gördükleri diğer Avrupalı devletlerle mücadeleleriydi.

Afrika ticaretinde farklı ürünlerin alım ve satımı yapılmakla birlikte Amerika kıtasında kolonilerin kurulmaya başlanması ile işçi açığı Afrika'dan getirilmeye başlanan köleler tarafından karşılanmaya başlanmıştı. Amerikan kolonilerinde şeker gibi üretimi yapılan ürünlerin çok fazla işçiye ihtiyaç duyması Afrika şirketinde görevli şirketleri kazançlı köle ticaretine yönlendirmişti. Böylece Afrika'dan zorla getirilen köleler Amerikan kolonilerinde üretim çarkının dönmesini sağladı. Üretilen ürünler de tekrar Avrupa'ya satılarak ticari bir döngü kuruldu. Bu ticari ağa Atlantik ticareti adı verildi. Gemilerle Afrika'dan Avrupa'ya yolculuğun yapılması karşı deniz akıntısı ve rüzgârı ile daha büyük bir çaba gerektiriyordu. Hâlbuki Avrupa'dan Afrika'ya oradan Amerika'ya ve tekrar Avrupa'ya dönüş okyanus akıntısı ile çok daha kolaydı. Bu kolay deniz yolculuğu ve elde edilen yüksek kazanç köle ticaretinin gelişerek artmasına da sebep olmuştu (Rodger, 2006: lviii). Afrikalılar zaman zaman köle ticaretindeki işbirliklerini durduracak çabalar içine girseler de gelişen Atlantik ticareti artık karşı konulamaz ölçüde büyümüştü. Afrikalılar için bu ticari şartlar altında yapılabilecek tek şey kaliteli ürünler ile pazardan pay kapmak olmuştu. Bu ürünlerden en önemlisi de tekstil ürünleriydi (Thornton, 1992: 49). Köle ticaretinin önemli ölçüde gelişmesi Avrupalı şirketlerin Afrika ile altın veya diğer zirai ürün ticaretini geliştirmesini engellemişti (Rodney, 1975: 319). Şayet batılılar köle ticareti yapmamış olsalardı muhtemelen farklı ürünlerin ticareti yapılacak ve Afrika çok daha kalkınmış olacaktı. Lakin bu kalkınmışlığın işgal altında mı yoksa özgürce mi gerçekleşeceği büyük bir soru işaretiydi.

Avrupalıların Afrikalı kölelere ilgisi özellikle Güney Amerika'dan altın ve gümüşün çıkarılmaya başlaması ile daha fazla artmıştı. Portekizlilerin 1700'lerde Brezilya'dan büyük miktarda altını çıkartarak Avrupa piyasasına sokması ile birlikte aralarında Londra'nın da olduğu birçok şehirde ticari hacmin kat ve kat artmasına sebep olmuştu. İngiliz iş adamlarının uluslararası uzak sularda ticaret yapabilmesinde bu altınların büyük önemi olmuştu. Hemen hemen her şeyin alınıp satılmasını sağlayacak kadar gelişen piyasa şartları ihtiyaç duyulan işçileri de kölelerden temin etme yolunu seçecekti. Şeker kamışı üretimi yapan toprak sahipleri ürünleri için yeni ve daha kazançlı pazarlar bulmaya başladıkça da gelir elde etmeye başladı. Ödeme dengesinin sağlandığı bir düzen içinde ise daha fazla köle Afrika'dan bu toprak sahiplerine gönderildi. İngilizler kendileri açısından değersiz ama Afrikalılar için değerli olan ürünleri Afrika'ya daha fazla göndermeye başlamıştı. Ayrıca İngiliz Doğu Hindistan Şirketi tarafından Hindistan'dan alımı yapılan birçok Hint tekstil ürünü de Afrika'ya yollandı. Hatta Kuzey Amerika'da üretimi yapılan rom adlı içki bile Afrika'ya gönderildi. Bütün bu ticari ürünler takas yolu ile köle satın almada kullanılıyordu. Amerika'ya satılan köleler için altın veya gümüş talep edilirken altın ve gümüşü olmayan kolonilerde ise ödemelerin Avrupa'da kolaylıkla satışı yapılabilecek ürünler olmasına dikkat edildi. Şeker bu ürünler arasında en cazip olanlarından birisi olarak büyük öneme sahip olmuştu (Miller, 2013: 23). Kraliyet Afrikan Şirketi için Afrika'da koloniler kurmak ve başarılı bir şekilde bunları işlevsel kılmak önem arz etmekteydi. Afrika'nın iklimine uygun tarımsal üretimin yapılması şirketin kazancını artırmanın bir diğer önemli yolu olarak görülmekteydi. İngiliz ürünlerinin Afrika'da daha fazla pazarlanması ile kazancın devamlılığı sağlanabilirdi. Afrikalıların en fazla rağbet gösterdiği ürünler metal ürünleri ile birlikte İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Asya'dan getirdiği bu tekstil ürünleriydi (Davies, 1957: 6). Hindistan'dan Avrupa'ya ve Afrika'ya gönderilen tekstil ürünleri kaliteleri ile büyük kazançlar sağlamaktaydı. İngiliz tekstil endüstrisinin gelişmesi ve aynı kaliteyi yakalaması da ticari rekabette önemli bir dönüm noktasıydı. İngilizler sadece Afrika'da değil Amerika'dan Hindistan ve Çin'e kadar geniş bir coğrafyada ticaret yapmaktaydı. Bu sayede ürün çeşitliliği ile birlikte arz ve talep sağlanıyordu.

Afrika ticaretin de rol alan İngiliz Kraliyet Afrikan şirketi gibi işletmelerin tuttıkları kayıtlar bu ticaretin nasıl geliştiği ve yapıldığı hakkında birinci elden kaynaklara dönüşmüştü. Afrikan şirketi İngiliz devletinin izni ile Afrika ticaretinde tekel olmuştu. Bununla birlikte bu işi devlet izni olmadan yapan İngiliz gemileri korsan olarak tanımlanmaktaydı. Diğer İngiliz şirketleri de Afrikan Şirketine sunulan imkânlardan yararlanmak için lobi faaliyetleri yapmaktaydı. Savaşlar ve İngiltere'deki iç çekişmeler dolayısı ile Afrikan Şirketi 17. yüzyılın sonlarında içinde çıkılması zor bir şekilde finansal sıkıntı yaşamaya başlamıştı. Bu dönem içinde rakipleri şirketi İngiliz parlamentosunda zora sokacak kararlar aldırarak için daha fazla gayret içine girmişti. Rakipleri köle ticaretinden pay almak, daha fazla İngiliz ürününün Afrika'da satışının yapılması ve son olarak kolonilerde kurulan plantasyonların ekonomik getirisinden istifade etmek istiyorlardı. Afrikan şirketinin tekel olmadığı bir ticari ağda ülkenin daha fazla kazanç elde edeceği iddia ediliyordu. Köle ticaretine katılacak her bir yeni gemi ve şirket daha fazla Afrika sahiline erişim hayali kuruyordu. İngiliz fabrikatörler daha fazla ürünü Afrika'da satabileceklerine inanmaktaydı. Kolonilerdeki toprak sahipleri de şirketin tekelini olmadan daha ucuza köle alacaklarına inanmaktaydı (Davies, 1957: 120).

1698 yılında çıkarılan kanun ile belirtildiği üzere yüzlerce İngiliz tüccarın özellikle köle ticaretine yönelmesi toprak sahiplerinin istediği işgücünü temin etmekteydi. Lakin köle ücretlerinin yüksekliği tartışma sebebi olmaya devam etmekteydi. Tüccarlar buna bahane olarak kazançlarının % 10'unu Kraliyet Afrikan Şirketine vermelerini gösteriyordu. Bundan dolayı toprak sahipleri de şirketin bu ticaretten bu denli yüksek ücret talep etmesini uygun bulmuyordu. Şirket ise bu ücreti köle ticaretinin yapıldığı Afrika'daki liman ve kalelerin masrafı için gerekli görmekteydi. Aslında bu söylem inandırıcı değildi zira şirket bu yerlerin şartlarını iyileştirme adına hiçbir şey yapmıyordu. Gemilerden alınan % 10'luk ücretin liman ve kaleler için harcanmadığı açıkça ortadaydı. Hatta Afrika'dan kölelerin alınarak gemilere yüklendiği birçok yerde şirketin limanı, deposu veya kalesi de yoktu. Şirket yeni liman ve kale inşasından da maliyeti yüksek olduğu için kaçınıyordu. Gambia sahillerinde yeni bir kale 20 bin Pound inşa masrafı ve yıllık 6 bin Pound da işletme masrafı demekti ki şirket böyle bir masrafa girmek istemiyordu. Bununla birlikte ister limanlar kullanılsın isterse kullanılmasın her gemiden taşıdıkları ölçüsünde % 10 ücret almaya devam ediliyordu (Horrihan, 2016: 29). Bu gemilerin sahipleri de, Amerikan kolonilerinde ki toprak sahipleri de bu ücret karşılığında gerekli hizmeti almadıkları için şirketi eleştirmeye devam etmekteydi.

1700-1710 yılları İngiliz tüccarları için şirkete ücret ödeyerek Afrika ticaretinden özellikle de köle ticaretinden kazanç elde ettikleri yıllar olmuştu. Bununla birlikte şirketin geleceği ve şirket semsiyesi altında bağımsızca ticaret gerçekleştiren bu tüccarların geleceği tartışma konusu olmaya devam ediyordu. 1710 itibarı ile üç ayrı plan konuşulmaktaydı. Birincisine göre kanuni düzenleme olmadan her İngiliz tüccar özgürce Afrika ticaretini yapabilmeliydi. İkinci görüşe göre ticareti düzenleyici yeni kanunlar yapılmalıydı. Son görüşe göre ise yeni kanunlar çerçevesinde Afrika ticareti için yeni bir şirket kurulmalıydı. Kraliyet Afrikan şirketinin etkinliğini yitirmesi ve birçok yeni oyuncunun Afrika ticaretine katılması aslında değişimi gerekli kılıyordu (Horrihan, 2016: 34). Afrika merkezli daha fazla ticaretin gerek Amerika'ya gerekse İngiltere'ye yaygınlaşması sonucu İngiliz kraliyeti ticareti düzenleyici önlemler alma yoluna gitmek istiyordu. 1712'de hazırlanan tasarıya göre İngiliz vatandaşları tarafından yasalar çerçevesinde kurulan tüm şirketlerin Afrika ticaretini serbestçe yapması istenmişti. Hâlbuki ticaret tekelini Kraliyet Afrikan Şirketine aitti. Tasarı ile Afrika'da kurulmuş olan kale ve limanların daha da genişletilmesine yönelik çalışmalar yapılması da istenmişti. Zira var olan bu yerler artan ticarete ayak uyduramıyor, şirkette buraların büyümesi yönünde kaynak harcamıyordu. Tasarı limanların büyütülmesi için gerekli kaynağın ticarete katılan gemilerden tahsil edilmesini istemekteydi. Tasarı da toprak sahiplerine çok daha uygun fiyatla köle satışının yapılması da istenmekteydi. Böylece köle ticareti yapanların yüksek fiyatlarla toprak sahiplerini zor durumda bırakmaları istenmiyordu. Tasarı İngiltere'den her yıl 100 bin Poundluk ticari ürünün Afrika'da satışının yapılmasını da garanti altına almayı amaçlıyordu. Böylece ticaretin köle satışının yanı sıra İngiliz ürünleri içinde bir katma değer üretmesi hedefleniyordu. Kraliyet Afrikan Şirketi bu tasarıya kendisini tekel olmaktan çıkardığı sebebi ile karşı çıkmıştı. Nihayetinde Afrika'da kurulan bütün ticari merkezler, depolar, limanlar ve kaleler şirket tarafından kurulmuştu. Tasarı üzerinde tam bir karara varamayan İngiliz Parlamentosu bunu tam manası ile kanunlaştırmayı başaramamıştı (Scott, 1903: 249). Bununla birlikte İngiliz tüccarların şirkete ödedikleri % 10'luk ücretin iptali konusunda gerekli adımlar atılabilmişti. Bu ücret şirket için önemli bir kazançtı. Şirket yetkililerinin iptal girişimleri de sonuç vermemişti. Şirket kendi ticari sahası içine giren Batı Afrika sahillerinde ticaret yapacak diğer İngiliz tüccarları yasa dışı ilan edeceğini duyursa da bunu kontrol edecek güçte de değildi. İzlenebilecek en akıllıca yol bu tüccarlar ile ortaklığın tesis edilerek ticari gelirden pay sahibi olunmasıydı. Bunda da başarılı olunacaktı zira Londralı bir tüccar olan Humphry Morice ile yapılan işbirliği sonucu bile 1709-1732 yılları arasında 78 köle ticareti seferi gerçekleştirilmişti (Mitchell, 2013: 546). Görüldüğü üzere

Afrikan Şirketinin en büyük problemi ticari seferler için gerekli finansal gücü bir türlü sağlayamamasıydı. Aksi takdirde Afrika ticareti yeterince kazançlıydı. Şirket için bu çarkı döndürecek bir finansal güç olduğu ve çarklar durmadığı müddetçe kazanç kat ve kat artırılabilirdi. Finansal gücün artması için zamana ihtiyaç vardı. Bir yüzyıl sonra gerek İngiliz devleti gerek şirketleri bu finansal güce sahip hale geleceklerdi.

Güney Amerika'da gümüş ve altın madenlerinin işlenmeye başlanması ile birlikte çok daha fazla Afrikalı köle bu kıtaya getirilmeye başlanmıştı. Brezilya'daki Genais altın madenine çalışması için getirilen köleler karşılığında ödemeler altın külçelerle yapılmaktaydı. Bu külçeler Portekiz ve İspanyollar dışında Hollandalılar, Fransızlar ve İngilizlerle ticarete kullanılmakta olduğu için kısa sürede ticari dolaşıma sokulmaktaydı. Altın ve gümüşün dolaşıma girmesi Güney Amerika'nın da hızla kalkınmasına sebep olmuştu. Brezilya'da Rio De Janeiro bölgenin hızla gelişen yeri olmuştu. Burası aynı zamanda köle ticaretinde bir merkeze dönüşmüştü. 18. yüzyılda Portekizli tüccarların ihtiyaç duyduğu köleleri ve birçok ürünü ise İngilizler karşılamışlardı. Portekizliler çıkardıkları altını düzenli bir şekilde Lizbon'a taşıyor ve ihtiyaç duydukları ürünler için özellikle de İngilizlerle takas ediyordu (Miller, 2013: 24). Altının ticaret için kullanılmaya başlanması Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu finansal gücü sağlamış olacaktı. Avrupa elinde hiçbir şey olmadığı için kalitesiz ürünlerini takas yolu ile ticarete sokmaya çalışıyordu. Altının ticarete dâhil olması onların Hindistan ve Afrika ile daha fazla ticaret yapabilmelerini sağlayacaktı.

Afrika bu ticari yarışta ucuz işgücünü yani köleleri temin ediyor ve karşılığında da ihtiyaç duyduğu ürünleri alıyordu. Bu ticarete rol alan Afrikalılar kendi kıtalarının insanından kazanç elde etmek için onları İngilizler başta olmak üzere Avrupalılara satıyordu. Köle ticareti daha fazla insanın köleleştirilmesini gerektirdiği için daha fazla silah alımını da gerektiriyordu. Bu silahlarda yine batılılar tarafından köle karşılığında verilmekteydi. Afrikalı köle tüccarları bu alışverişleri için batılıların tercih edeceği genç ve güçlü erkekleri tercih ediyordu. Bu erkekler madenlerde görev alırken kadınlar ise tarlalara gönderiliyordu. Bundan dolayı köle ticaretinde her iki erkeğin yanında birde kadın köle satılmaya çalışılıyordu. Doğum yapabilecek Afrikalı kadınların satışından ise kaçınılıyordu. Çünkü bu bayanlar sayesinde ticaretin devamlılığının sağlanabileceğine inanılıyordu. (Miller, 2013: 31-32) İngilizlerin Kraliyet Afrikan Şirketi koruyuculuğu altında köle ticaretini rahatça yapabilmemesinin altında yatan en önemli sebeplerden birisi Batı Afrika halkının da köle ticaretinde onlara yardım etmesiydi. Afrikalıların rızası ve yardımı olmadan İngilizlerin bu ticareti devam ettirmesine imkân yoktu. Aslında bu durum sadece köle ticareti için değil alım satımı yapılan tüm ürünler için geçerli bir durumdu. Batı Afrikalı tüccarlar ana kıtalarındaki kendi ten rengine sahip olan Afrikalıları İngilizlere satmakta bir sakınca görmüyorlardı. Uzun yıllar devam eden ticaret sebebi ile bu işten en fazla kazançlı çıkan kesimlerden biriside bu Afrikalı insanlardı (Richardson, 1979: 304).

İngilizlerin Afrika'daki tek amacı ticaret değildi. Burada kalıcı olarak yerleşmelerini sağlayacak adımlar atmakta da kararlıydılar. Onların önündeki en büyük engel ise Hollandalılardı. Hollandalılar İngilizlerden daha önce bu adımları atmışlar ve Batı Afrika'da birçok yerde kendi kale ve yerleşimlerini kurmaya başlamışlardı. Hollandalılar 1660 ve 1670'lerde açıkça Atlantik'i kontrolleri altına alacak kadar yoğun ticari faaliyet göstermişlerdi. İngilizlerin Afrika'daki başarısı onların düşmanları Hollandalıları da geçmesi manasına gelmekteydi (Pindar, 1709). Aslında İngilizlerin şirketleri vasıtası ile Afrika ticaretine bu denli ilgi göstermelerinin altında Hollanda'ya karşı da üstünlük sağlama amacı vardı. Kraliyet Afrikan Şirketinin zarar etmesi bunu değiştirmemiş ve İngilizler devlet olarak bunu sağlamak içinde gayret göstermişti. 1692'de 153 bin Pound borcu olan şirketin 1708'e geldiğinde borcu 300 bin Poundu geçmişti. Bu durumdaki bir şirketin Hollandalılara karşı üstünlük sağlayamayacağını bilincinde olan İngiliz kraliyeti gücü kontrolü elinde tutacak şekilde Afrika ticaretinde ve Afrika'da yerleşim yerleri yani koloniler kurmakta ısrarlıydı. Aslında bunu yapacak güç şirketin elinde olmasa da şirket bünyesinde izin alarak çalışan yüzlerce tüccar yapabilme kapasitesindeydi. Bu tüccarlar ticari rekabette kararlıydı. Aynı kararlılığı Afrika'da kolonileşmek için gösterebilirlerdi (Horrihan, 2016: 86).

1711'de İngiliz Kraliyeti bir grup tüccara Güney Deniz Şirketi adı altında ticaret izni vermişti. Şirketin amacı Güney Amerika ile ticaret yapmaktı (Kennedy, 1989: 137). İngiliz Kraliyeti Güney Deniz Şirketinin faaliyete geçmesinin Kraliyet Afrikan Şirketi içinde kazançlı bir dönemin kapısını açabileceğine inanılıyordu. Afrika'dan çok daha fazla köle bu şirketle işbirliği yapılarak Güney Amerika'ya taşınabilirdi. Bununla birlikte Afrikan şirketinin yetkilileri Güney Deniz Şirketi olmadan da bu işi kendilerinin yaptığını inanılıyordu. İngiliz Kraliyeti ise iki şirketin işbirliği yapmasında ısrarlıydı. Bu işbirliği sonucunda da her yıl 5 bine yakın Afrikalının köle olarak Güney Amerika'ya taşınmasına karar verilmişti (Horrihan, 2016: 87-88) Bu rakam oldukça iddialıydı zira 1672-1722 yılları arasında Afrikan şirketi 150 bin Afrikalı köleyi Amerikan kolonilerine ancak taşımıştı. 1661-1731 yılları arası göz önüne alındığında ise toplamda 212 bin köle

taşınmıştı. Bunlarında 44 bini kötü şartlar nedeni ile gemilerde hayatını kaybetmişti (Pettigrew, 2013: 11; Voyages Database). Özellikle 1698'de şirketten izin alarak köle ticareti yapan bireysel tüccarlar bu sayının katlanarak artmasına sebep olmuştu. Kraliyet Afrikan Şirketi ise dönem dönem gerek kendi gemileri ile gerekse bu İngiliz tüccarlar ile işbirliği içinde ticaretini devam ettirmeye çalışmıştı. 1712'den itibaren % 10'luk ödemelerin kalkması şirketi zora soksa da 1720'den itibaren şirket tekrar başarılı bir seyir yakalama şansı elde etmişti. Bunda en önemli rol Chandos Dükü olan James Brydges ve arkadaşlarının Kraliyet Afrikan Şirketine ortak olmasıydı. Şirketin çoğunluk hissesini kontrolü altına alan bu grup şirketi köle ticaretinden ziyade Afrika'nın zenginliklerine yöneltmişti. Chandos Dükü Afrika'da yeni maden sahaları bulunacağına inanıyordu. Ayrıca kıtanın zengin bir botanik bahçesi olduğuna ve gerek madenlerin gerekse bu doğal bitkilerin Avrupa piyasasında alıcı bulacağına inanmaktaydı. Dükün bu yeni arayışı şirketin 1720-1724 yılları arasında başarılı olmasını sağlasa da uzun soluklu olmayacaktı (Mitchell, 2013: 546).

4. AFRIKA'DA KURULAN KALELER

Afrikan Şirketinin ticarete başarısı ile Afrika'da kurulan yerleşkeler arasında önemli bir ilişki vardı. Bu yerleşkeler ticaretin gerçekleştiği noktaları ve gemiler içinde yükleme noktalarına dönüşmüştü. İngilizlerin mal ve can güvenliğini korumak için toplarda getirilmiş ve kaleler inşa edilmeye başlanmıştı. Diğer Avrupa ülkeleri de aynı yöntemi kullanıyordu. Afrikan Şirketinin merkez üssü ise Batı Afrika'da Gana'daki Cape sahilinde inşa ettiği liman ve kalesiydi. 1710'da kale elden geçirilerek daha da güçlendirilmişti. 14 adımlık genişliğe sahip kale duvarlarını 74 top korumaktaydı. Kale içindeki yerleşkede şirket çalışanlarından askerlere, sanatçılardan yazarlara kadar birçok İngiliz kalmaktaydı. Bin kölenin kalabileceği bir hapishane-depo da bulunmaktaydı (Davies, 1957: 240). 1695 yılından itibaren İngiliz eğitimcilerde bu kalelere gitmeye başlamıştı. Amaçları Afrikalı köleleri eğitip meslek sahibi yapmak ve kalelerin ihtiyaç duyduğu eleman ihtiyacını karşılayabilmektir. Kalelerin gelişip büyümesi için daha fazla kölenin buralarda çalıştırılması gerektiğine inanılıyordu. Bu açıdan Afrikalılar sadece Amerikan kolonilerinde değil Afrika'da da İngilizlere hizmet etmeye zorlanıyordu. Afrikan şirketi 1702'den itibaren meslek sahibi kölelerin Amerikan kolonilerine daha pahalıya satıldığını fark ettiğinde ise bu kaleleri tüm kölelerin eğitildiği birer mesleki okula da dönüştürmüşlerdi. Köleler kabiliyetlerine göre mesleki eğitimlere tabi tutuluyor ve bu şekilde yüksek ücretle kolonilere satılıyordu. Kölelere duvar örmeciliği, marangozluk, demircilik, nalbantçılık, fiçi imalatı gibi farklı meslekler öğretiliyordu. Hatta İngilizler bu kölelerden güvendiklerini kalelerin güvenliği adına asker olarak bile istihdam etmeye başlamıştı. Meslek sahibi olan köleler hastalanmaları durumunda tedavi ediliyorlar ve istedikleri takdirde diğer köleler ile evlenmelerine izin veriliyordu (Newman, 2013: 141).

İngilizlerin en güçlü yerleşkesinin olduğu Cape kalesinde 1704'den itibaren çok daha fazla köle çalıştırılmaya başlanmıştı. Bu köleler mısır, pamuk ve şeker kamışı tarlalarında çalıştırılıyordu. Böylece Afrika'daki bu önemli kalenin bir büyük yerleşkeye ve nihayetinde koloniyeye dönüşmesi isteniyordu. Afrikan Şirketinin Batı Afrika'da büyük yerleşim yerlerine sahip olmasının önündeki en büyük engel şirketin devamlı surette içinde bulunduğu mali krizlerdi. Muhtemelen şirket daha kazançlı bir yapıya sahip olsaydı Afrika'da birçok yerde çok daha büyük ve gelişmiş İngiliz kolonileri kurulabilirdi. Kölelerin Amerikan kolonilerine satılması kazançlı bir iş olduğu için Afrika'da yerleşme yerine bu ticarete yönelim de gelişimin önündeki bir başka engeldi. Afrika'da yerleşim yerleri kurulmasında başarılı olan bir diğer Avrupalı güç ise Danimarkalılar olmuştu. İngilizler Atlantik ticaretine yoğunlaşma çabasında iken Danimarkalılar 1650'nin sonlarından itibaren Afrika'da kendi yerleşim yerlerini yani sömürgelerini kurmaya başlamışlardı. Danimarkalılar zamanla kaleleri sayesinde Batı Afrika'da daha fazla üretim gerçekleştirir hale gelmişlerdi. Kahve ve tütün üretiminde önemli başarılar elde etmişlerdi. Danimarkalıları kurduğu koloniler sosyal, kültürel ve ekonomik olarak İngilizlerinkinden çok daha ileri seviyedeydi. Hıristiyan misyonerlerde bu kolonilerde ilk defa okullar açmışlardı (Horrigan, 2016: 94).

Danimarkalıların Afrika'da yerleşmesi İngilizlere de ilham olmuştu. Kraliyet Afrikan Şirketi kurulduğu günden itibaren Afrika'da koloniler kurma hayali gütmüştü. İngiliz hükümeti de Şirketi bu yönde desteklemekteydi. Lakin şirketin mali dengesizlikleri bunun tam manası ile yapılmasını engellemişti. Batı Afrika sahili boyunca sömürge topraklarında tarımın gelişmesi ve üretilen ürünlerin İngiltere'ye getirilmesi amaç edinilmişti. Afrika'da günümüzde Benin'de bir şehir olan Whydah'deki İngiliz kalesinde görevlendirilen Petley Wyburne'de Afrika'da baharat ticareti için biber yetiştirmek ve satışının yapılabilir hale gelmesi için görevlendirilmişti. 1705'te de Dalby Thomas'ta Afrika'ya çivit üretimi için tohum getirmişti (Law, 1991: 197). İngilizlerin Afrika'da koloniler kurması beraberinde ilave harcamaları da getirdiği için zararda olan şirketin aleyhine dönüşmüştü. Kolonilerde ihtiyaç duyulan her bir malzeme İngiltere'den getirilmek zorundaydı. Şirket

1700'lere geldiğinde yıllık ortalama 25 bin Poundu bunun için harcamaktaydı. Cape Coast kalesinde toprağın tarıma hazır hale getirilmesi için gösterilen çabalara rağmen en basit ihtiyaçlar bile İngiltere'den gemilerle getirilmekteydi. 1698'de kraliyetin şirketi kolonileşme için teşvik etmesi şirketin zarar ettiği zaman dönemlerine denk gelmişti. 1712'ye kadar kanunen bir yükümlülük olarak bu yerine getirilmeye çalışılsa da çok fazla başarılı olunamamıştı. 1720'ler de James Brydges İngilizlerin hayalini tekrar hayata geçirmek için çabalamıştı. Böylece Angola'daki kaleler daha işlevsel hale getirilmeye çalışılmıştı (Pettigrew, 2013: 165).

Afrika'da İngiliz kolonilerinin kurulması için daha fazla İngilizin bu kıtaya gelmesi gerekiyordu. Buda o günkü şartlarda sadece şirkette çalışılması ile gerçekleşebiliyordu. Kraliyet Afrikan Şirketi kolonilerde görev yapan çalışanlarına 1676'da belirlenen ücretlere göre ödeme yapmaktaydı. Kolonilerdeki şirketin genel yetkililerine yıllık 400 pound ödenirken meslek sahibi İngiliz çalışanlara 20 ila 30 Pound ödenmekteydi. Çalışan herkese oda tahsis edilmekteydi. Cape Corso kalesinde 1680'de görev yapan 12 şirket çalışanının gıda ve diğer ihtiyaçları için bile 800 Pound ödenek ayrılmıştı. Maaşlar ana vatana göre çok iyiydi. Ancak bu şekilde İngilizlerin Afrika'ya gitmesi sağlanmaktaydı. Bununla birlikte İngiliz kamuoyu için Afrika uzun yıllar boyunca ölüme yakın bir hayat yaşama anlamına geliyordu. Bir İngilizin Afrika'daki ömrü ortalama ancak 4-5 yıl sürmekteydi. Özellikle salgınlar insanların hayat süresini kısaltmaktaydı. Bunun farkında olan İngiliz çalışanlar Afrika'da sadece çalışma anlaşması süresi olan 3 yılı doldurma gayreti içindeydi. Hatta bundan dolayı İngiliz çalışanların bir kısmı daha hızlı ve fazla para kazanmak için şirketin bilgisi dışında da alım ve satım yaparak kazanç elde etmenin peşindeydi (Davies, 1957: 252) Yolsuzluğa bulaşan çalışanlar şirketin kazancının da azalmasına sebep oluyordu. Afrika'da uzun yıllar etkili ve büyük koloniler kurulamamasının nedenlerinden birisi de uzun vade çalışıp bu kıtaya yerleşecek İngiliz sayısının yetersizliği idi. İngilizlerin başta Amerika olmak üzere birçok farklı coğrafyaya gitmesi Afrika'daki genişlemeyi olumsuz etkilemişti.

İngiliz Kraliyet Afrikan Şirketi faaliyet bölgesinde olan Afrika sahillerinde kalelere dönüştürülmüş merkezler kurmuştu. Köle ticaretinin devamlılığı için bu kalelere ihtiyaç duyulmaktaydı. Ticaret rotası boyunca kurulan bu kaleler de şirketin İngiliz görevlileri çalışmaktaydı. Şirketin Batı Afrika sahilleri boyunca altı önemli ticari bölgesi olmuştu. Bunlar sırasıyla Gambia, Windward ve Altın sahili, Ardra, Whyday, Benin Calabar nehri ile Angola'ydı (Davies, 1957: 6). Ticaretin kazanç getirdiği ortamda bu kaleler önemli bir işlev yerine getirirken yeterince kazanç elde edilemediği dönemlerde ise şirkete finansal bir yükü. Afrikan Şirketinin kazancının birçok zaman diliminde kötü seyretmesi sebebi ile de en fazla eleştiri bu masraflı kalelere karşı yapılmıştı. Diğer Avrupalı devletler de İngilizler gibi Afrika'da kurdukları kaleler ile faaliyet alanlarını kontrol altında tutmayı hedefliyordu. Kalelerin kurulduğu araziler için yerel Afrikalı krallıklara kira ücreti ödenmekteydi. Bu kaleler her zaman Avrupalıların Afrika'daki kolonileşme çabalarına hizmet etmiyordu. Aslında bu kaleler zamanla Afrikalı güçlere karşı değil Avrupalıların birbirleri ile yaptıkları güç mücadelesi için büyük öneme sahip olmuştu. İngilizler için kale kurulmayan bir bölge bir diğer Avrupalı gücün egemenlik sahası alanına katılan yer olarak görülüyordu. Bundan dolayı şirket kadar İngiliz kraliyeti de bu kalelerin varlığından ve devamlılığından yana tavır almıştı. Bu amaçla İngiliz donanması kalelerin korunmasında da aktif rol almaktaydı. İngilizler kazançlı bir köle ticaretinin devamlılığı için kalelere ihtiyaç duyulmakla birlikte savunmadan diplomasiye kadar farklı alanlarda buraları birer merkez olarak kullanmaktaydı (Paul, 2008: 1). Afrikan Kraliyet şirketi özel bir işletme olmasına rağmen diğer İngiliz şirketleri gibi ticaret yapılan yeni bölgelerde İngiliz devletini temsil etmesi onu ayrı bir konuma getiriyordu. Şirket ve devletin çıkarları ülkenin kalkınmasına hizmet ettiği içinde her zaman yakın işbirliği vardı. Donanma kaleleri koruduğu gibi şirketin gemilerine de eskortluk yapabiliyordu. Bunun karşılığında donanma gemileri şirkete ait liman ve kaleleri kullanabiliyordu. Donanmanın yakaladığı korsanları hapsedmek içinde yine kalelerdeki hapishaneler kullanılmaktaydı (Paul, 2007).

Kalelerin inşası ve bakımı için şirketin ödenek ayırmak zorunda kalması birçok hissedarın işine gelmese de İngiliz devletinin isteklerine uyulmak zorundaydı. Aslında bu durum dolaylı olarak hissedarların lehineydi. Kale kurulmamış bir Afrika bölgesi ticaretten pay alınamayan bir bölge anlamına geliyordu. Hollanda'dan Danimarka'ya kadar farklı ülkelerin masraflı olmasına rağmen kale kurması da bu amaca hizmet etmek içindi. Afrika'da kurulan ilk kaleler Afrikalılara karşı korunma amacı ile yapılsa da zaman içinde amacından sapmıştı. Batı Afrika ticareti ilk olarak Portekizliler tarafından 15. yüzyılda başlatılmıştı (Blake, 1942: 18) Afrika'daki ilk kale 1484'te Elmina'da yine Portekizliler tarafından kurulmuştu (Rodney, 1975: 320). Portekizliler kalelerin bu ilk dönem süresince güçlü Afrikalı krallıklara karşı koyamayacağını anlamıştı. Artık kale yapmanın manasız kaldığı bir zaman diliminde diğer Avrupalı devletlerin Afrika'ya yönelmesi bu kararı değiştirmişti. Portekizlilerin bu ticari savaştaki ilk rakibi 1630'larda Hollandalılar, 1670'lerde ise Fransızlar olmuştu (Law, 2004: 29). Avrupalı güçler bu ticari rekabette şirketleri ile varlıklarını devam

ettirmekteydi. Bundan dolayı her bir şirket ülkesini temsil etme yetkisini elinde bulunduruyordu. Afrika ticaretinde bu şirketler için temel etken sahip oldukları gemileriydi. Daha sonra ticari üsler kurulmuş ve bunlarda birer kaleye dönüşecek gelişimi göstermişti (Paul, 2008: 3) Kaleler bu ticari üslerin korunması adına yapılan yüksek duvarlardı. Kale inşasında kullanılan taşlar daha çok Avrupa'dan getirilmekteydi. Afrika'da çok daha uygun fiyata materyal bulunmasına rağmen sağlamlıklarına güvenilmiyordu. Kale inşa etmek pahalı bir iş olmakla birlikte bunun için en fazla harcamayı Hollandalılar, en az harcamayı da İngilizler yapmıştı. Buna rağmen İngilizler zaman içinde çok fazla kaleyi faaliyete sokmayı başarmışlardı (Lawrence, 1963: 42). İngilizler kaleleri kendi inşa ettikleri gibi Danimarkalılar tarafından yapılan bir kaleyi satın almış bir diğerini de kiralamışlardı. İngiliz Parlamentosu da her zaman kalelerin gerekli olduğuna inanmıştı (Davies, 1957: 246, 262). Belirtildiği üzere kale kurulan araziler için yerel Afrikalı krallıklar ile anlaşmalar yapılmakta ve yıllık kira ödenmekteydi. İngilizler ve diğer Avrupalıların Batı Afrika'da kalelere sahip olmasının bir diğer nedeni de ticaretin yapıldığı Afrikalı yerel krallıkların potansiyel bir düşmana dönüşebilme ihtimaliydi. Şayet bu gerçekleşirse yüksek duvarlara ve toplara sahip bu ticari üsler en azından yardım gelinceye kadar hayatta kalma şansı sağlanabilirdi. Avrupalı güçlerin birbirleri ile rekabette yanlarına yerel Afrikalı kralları almaları da bir başka tehditti. Hollandalılar, İngilizler ve Portekizlilerle mücadelelerinde bu Afrikalı kralların desteğini almaktaydı. Bununla birlikte Afrika ile ticarete sadece bu kalelerin olduğu yerler kullanılmıyordu. Kalelerin olmadığı yerler ile ticaret yapan tüccarlar kurulan iyi ilişkiler sayesinde hiçbir sıkıntı çekilmeden ticaret yapılabileceğini iddia etmekteydiler. Bunlara göre şirket daha fazla vergi, ücret ve destek almak için kaleleri bahane etmekteydi (Paul, 2008: 4).

Kalelerin hepsi aynı boyut ve yapıda değildi. Bazıları iyi tahkim edilmişken bazıları muhtemel saldırılara dayanamayacak kadar zayıftı. Bazı İngilizlere göre Afrikan Şirketi sadece duvarlara sahipti ve bunu bahane ederek devletten adam ve cephane isteyip durmaktaydı. Zayıf kalelere sahip olunmasının sebebi kale inşası için gerekli malzemelerin olmamasıydı. Bunları anavatandan getirmek oldukça pahalıydı. Ayrıca her zaman iyi duvar ustaları bulunamıyordu. Şirket zaman zaman içine düştüğü finansal problemler nedeniyle kaleler için ekstra bir harcama yapmak istemiyordu. Bu durumda devletten yardım talep edilmekteydi (Paul, 2008: 7). Kalelerin ticaret için bir getirisi olup olmadığı her zaman tartışma konusu olmaktaydı. Bununla birlikte ticari ürünlerin kaleler olmadan açıkta beklemesine de imkân yoktu. Alım satımı yapılan ürünler veya İngiltere'den getirilip Afrika'da satılması planlanan ürünler için depolama ve koruma gerekli görülmekteydi. Afrikalı yerel güçlerin birbirleriyle sıklıkla savaşması da ürünlerin korunması adına kaleleri zorunlu kılıyordu. Bununla birlikte Avrupalıların kalelere sahip olması onların adeta bir elçilik gibi yerel Afrikalı liderler ile iletişime geçmesini sağlıyordu. Yapılan anlaşmalar, ödemeler, hediyeler hatta verilen rüşvetler ile Afrikalılarla ilişki daha da gelişmekteydi. Kalelerin olmadığı yerlerde de ticaret sayesinde ilişkiler belirli bir seviyeye gelebiliyordu. İlişkilerin bozulduğu dönemlerde ise kaleler düşmanı kendisine çeken birer tehlikeli merkeze dönüşmekteydi (Davies, 1957: 261).

İngiliz Kraliyet Afrikan Şirketi ve onun izni ile faaliyet gösteren İngilizlerin köle ticaretini devam ettirebilmesi için yerel Afrikalı güçlerden destek alması gerekmektedir. Afrikalı krallıkların izni olmadan köle ticareti yapmak imkânsızdı. Batı Afrika'daki köle ticaretinin merkezlerinden birisi Ouidah'tı. Bu merkez Afrikalı Hueda krallığının kontrolü altındaydı. Hueda krallığı İngilizlere olduğu gibi diğer Avrupalı devletlere de köle ticareti için izin vermekteydi. Kölelerin köylerinden kaçırılarak Afrika sahillerine getirilmesi ve gemilere bindirilinceye kadar geçen sürede kalacakları yerler Avrupalıların kurdukları kalelerdi. Bununla birlikte Hueda krallığının başkenti olan Savi'de ve diğer önemli yerleşim merkezlerinde de Avrupalıların köle ticareti için kullanabileceği lakin kale gibi koruması olmayan ticari üsler mevcuttu. Hatta başkent Savi'de Avrupalılara ait köle merkezi kralın sarayına bitişikti. Avrupalılar kralın koruma ve himayesinde köle ticaretini yapmaktaydı (Kelly, 1997: 355-358). Ouidah'ta İngilizler, Fransızlar ve Portekizlilerin birbirlerine 500 metre uzaklıkta ayrı kaleler inşa etmişti. Bu kaleler sahil yerine iç kesimdeydi. Denizin aşırı dalgalı olması gemilerin sahile yaklaşmasına izin vermediği için yükleme ve boşaltmalar kanolar kullanılarak yapılmaktaydı (Law, 2004: 13). Avrupalı güçlerin birbirleri ile bu derece yakınlıkta ticaret yapmaları savaş dönemlerinde problem oluşturmaktaydı. James kalesi İngilizler tarafından Gambia nehrindeki bir adada inşa edilmişti. Fransızlar birçok defa bu kaleyi ele geçirmişlerdi. Lakin onu elde tutacak insan gücünü sağlayamamışlardı (Lawrence, 1963: 41). Anglo-Dutch olarak bilinen ilk İngiliz-Hollanda savaşında ülkeler şirketlerinin birbirleri ile savaşmayacağını karara bağlamışlardı. Şayet krallarından savaşmaları yönünde bir emir gelirse de bunu birbirlerine haber verecek ve ancak 10 gün sonra savaşmaya başlayacaklardı (Daaku, 1970: 16). Avrupalı devletlerin birbirleri ile savaşları kadar ittifakları da şirketlerin birbirini desteklemesine imkân verilmekteydi. Portekizliler Hollandalılarla problem yaşadıklarında İngilizlerin koruması altına girmekten çekinmiyorlardı (Justesen, 2005: 376). Hueda Krallığı topraklarında bulunan Avrupalı güçlerin birbirleri ile savaşmalarını ise

yasaklamıştı. Krallar kendi topraklarında meydana gelecek savaştan dolayı ticaretin zarar görmesini istemiyordu. Bununla birlikte Avrupalıların kendi toprakları dışında savaşmaları halinde ise daha fazla kazanç elde edecek bir politika güdüyorlardı. Aslında Afrika ticaretinde rol alan Avrupalı şirketlerin savaş durumunda birbirlerine üstünlük sağlamalarına yetecek kadar insan güçleri de yoktu. Huedea Krallığı da Avrupalılar ile olan ticaret ile ayakta durmayı başardığı için Avrupalıların birbirleri ile mücadelesi veya krallıktan çekilmeleri durumundan krallığın düşmanlarına karşı ayakta durma şansı yoktu (Kelly, 1997: 362). Krallar iç ve dış düşmanlarına karşı koyabilmek ve tahtlarını korumak adına Avrupalıların başta köleler olmak üzere ticaretlerine ortak oluyordu. Aksi takdirde devamlı olarak mücadele içinde bulunan kralların Avrupalılar olmadan uzun ömürlü olabilmelerine imkân yoktu.

Afrikalı krallıkların her zaman Avrupalılar ile ticarete önemli bir konumu vardı. Bu krallıkların orduları mevcuttu. Bu ordular köle ticaretinde önemli işlev görmekteydi. Krallığa bağlı topraklardan kaçırılan köleler sahillere kadar getiriliyordu. Avrupalılara satılan bu köleler krallıklar için gelir kapısı olmuştu. Avrupalı ülkeler birbirleri ile ticari bir rekabet içindeyken bu krallıklar kendi topraklarında rahatça ticareti kontrol etmekte ve bu rekabetten kazanç sağlamaktaydı. Avrupalıların bu krallıklara göre finansal ve askeri üstünlükleri bulunmakla birlikte Afrika'da toprak işgal edecek seviyede bir güçleri mevcut değildi. Ticaret yapılan coğrafi bölgenin büyüklüğü işgali zorlaştırıyordu. Hâlbuki Afrikalı krallıklar bütün güçleri ile ticaret noktalarında daha fazla baskın olabilmekteydi. Bundan dolayı kale inşası gibi farklı konularda Afrikalı kralların izni alınmadan bir adım atmak söz konusu değildi. Avrupalılar kaleleri inşa ederken uzun vadeli düşünüyordu. Birbirine yakın birçok kale inşa edilmesi ticaret için gerekli görülmeyle birlikte aslında Avrupalıların birbirlerine üstünlük kurmak istemelerinden kaynaklanıyordu. (Paul, 2008: 19)

1700 yılı itibari ile İngilizlerin Batı Afrika boyunca farklı büyüklükte 13 kalesi vardı. Bunlardan dördü çok az öneme sahipti. Aynı yıl itibari ile Hollandalıların 12, Fransızların 5, Portekiz ve Danimarkalıların birer kalesi bulunmaktaydı (Lawrence, 1963: 15). 1701-1750 arasında İngilizler birkaç kale daha yaptığı gibi diğer Avrupa ülkelerinin işletemediği kaleleri de satın alma yoluna gitmişti. Kalelerin inşa edildiği yerlere bakıldığında bunların belirli coğrafi alanlarda yoğunlaştığı görülmekteydi. Bu açıdan İngilizler dahil Avrupalılar Afrika'nın farklı ve tüm bölgelerinde değil ticaretin yoğunlaştığı yerlerde kale inşa etmişlerdi. Birbirlerine yakın olarak inşa edilen bu kaleler Avrupalıların kendi arasındaki rekabeti de artırmaktaydı. Her bir kale gemilerin yanaşmasına imkan veren bir limanın da korumasını sağlıyordu. Böylece gemiler gerekli liman ücretini ödeyerek güvenli bir şekilde doldur-boşalt yapabiliyordu (Paul, 2008: 15).

İngiliz Parlamentosunun 1714 yılından itibaren şirketin Afrika ticareti yapanlardan % 10 vergi almasını yasaklaması şirketin daha da zor günler geçirmesine sebep olmuştu. İngiliz devleti bu tarihten sonra kalelerin bakımı için gerekli harcamayı Afrikan Şirketinin yapmasını istedi. Lakin 1730'a gelindiğinde şirketin artık bunun için hiçbir gücü kalmamıştı. Böylece İngiliz devleti şirkete kaleler için yıllık 10 bin Pound ödemeyi kabul etti. 1745'e kadar ödemeler düzenli devam etti (Davies, 1957). 1750 yılında Kraliyet izni ile kurulan hissedarlı yapıya sahip şirketlerin kaldırılması Kraliyet Afrikan Şirketinin de sonunu getirmişti. 1752'de şirketin Afrika'da sahip olduğu liman ve kale gibi yerleşim alanları ise yeni kurulan bir diğer İngiliz şirketine devredildi (Scott, 1903: 250). İngilizler Afrika ticaretinde yeni bir sayfa açmak istiyordu. Bundan dolayı 1752'de yeni İngiliz şirketi African Company of Merchant kuruldu. 1821'e kadar faaliyet gösterecek şirket özellikle günümüzde Gana olarak bilinen Gold Coast yani Altın Sahili boyunca ticareti devam ettirdi. Yeni şirkete Londra, Liverpool ve Bristol'dan olmak üzere üçer komite üyesi atandı. Şirket bu 9 üye tarafından yönetildi. Afrika ile ticarete devam etmek isteyen işadamları ise yine şirkete ödeme yapmak zorundaydı. İngiliz Parlamentosu tarafından ise kalelerin masrafları karşılanmaktaydı. Şirket çalışmaları ile ilgili olarak ilk zamanlar donanmaya, 1782'den sonra ise İngiliz Savaş Bakanlığına rapor sunmakla yükümlü kılınmıştı. İngilizler 1807'de Afrika'dan yapılan köle ticaretini yasaklamıştı. Köleliğin yasaklanması şirketin daha fazla kazanç sağlamasını engelledi. Köle ticareti dışında başka işlere yönelim olmamasından dolayı 1821'de şirketin faaliyeti son buldu. (Adams and Adams, 2005) Altın için çıkılan bu ticari serüven Afrika'nın siyahi insanların yurtlarından edilmesi ile birlikte son buldu. Köleliğin kaldırılması Afrika ile ticaret için vazgeçilmez olan şirketlerinde kapanmasına sebep oldu. Buna rağmen İngilizler kalelerinin olduğu Gambia gibi ülkeleri kolonileri haline dönüştürerek Afrika'da var olduklarını göstermek istedi.

5. SONUÇ

Bir ada devletine sahip Britanyalılar kurdukları farklı şirketleri ile dünyanın değişik yerleri ile ticaret yapmıştır. Kraliyet Afrikan Şirketi de İngilizlerin Afrika kıtası ile ticaret ağını kurmak için faaliyete geçirilmiştir. Kralın izni ile Afrika ticaretinde tekel yetkisi verilen şirketin amacı diğer Avrupa devletlerinin

yaptığı gibi Afrika'da etkin olabilmektedir. Bu ticari yarışa geç başlayan İngilizler azimli ve kararlı tavırları ile başarılı olmuşlardır. Afrika Ticaretinin Kraliyet Maceracıları adlı şirketleri iflas etse de bir yenisi olan Afrikan Kraliyet Şirketi ile Afrika'da var olduklarını göstermişlerdir. Şirket kuruluş aşamasında Afrika'dan çıkarılacak altın sayesinde başarılı olmayı hedeflese de bunun gerçekleşmeyeceği anlaşılmıştır. Böylece İngiliz ürünleri başta olmak üzere Avrupa ürünlerinin takas yolu ile Afrika'da alım satımı yapılmıştır. Köle ticaretinin büyük kazançlar sağladığının görülmesi ile birlikte de Afrika'nın siyahi insanları Amerikan kolonilerine taşınmaya başlamıştır. Portekizlilerin Brezilya altın madenlerinde ihtiyaç duyduğu iş gücünün şirket tarafından gönderilen kölelerce karşılanması ise şirket için bir dönüm noktası olmuştur. Kölelerin karşılığında verilen büyük miktarda altın İngiliz ekonomisi için önemli bir kaynak olmuştur. Bu açıdan şirket Afrika'dan çıkaramadığı altını, insanlarını satarak elde etmiş ve amacına ulaşmıştır.

Afrika ile ticaretin korunması ve Avrupa ülkeleri ile yapılan ticari rekabet sonucunda birçok ticari merkez kaleler ile tahkim edilmiştir. Her bir kalede dalgalanan İngiliz bayrağı Kraliyetin Afrika'daki varlığının temsilcisi olmuştur. Bu çalışma da İngilizlerin Afrika'daki varlığının temsilcileri olan Kraliyet Afrikan Şirketinin faaliyetlerini konu almaktadır. Şirketin Afrika kıtasındaki etkisi ve Atlantik ticaretine yön veren çalışma sistemi Britanya'nın kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Köle ticaretinin Kraliyet izni ile hareket eden bir şirket tarafından yapılmaya başlaması kolonilerin ihtiyaç duyduğu iş gücünün temin edilmesini sağlamıştır. Avrupa ülkelerinin Afrika ticaretinde gösterdiği rekabet sebebi ile de kazanımların korunması adına kaleler inşa edilmeye başlanmıştır. Bu kaleler yerel Afrika krallıkları nezdinde birer İngiliz elçiliği vazifesi görmüştür.

Şirket ilk yıllarında başarılı bir performans sergilese de bu başarının yurt dışındaki savaşlar ve ülke içindeki mücadeleler dolayısı ile sekteye uğraması şirketin zor günler geçirmesine sebep olduğu görülmektedir. 1698 ve 1714'te alınan kararlar ile İngiliz kişi ve teşebbüslere şirket şemsiyesi altında Afrika ticareti için izin verilmesi İngilizlerin bu kıtadaki egemenliğinin pekişmesine hizmet etmiştir. Daha önce yasal olmadıkları için korsanlıkla itham edilen birçok gemide şirkete ödediği vergiler sayesinde yasal zeminde daha fazla köleyi kolonilere taşımıştır. Şirketin köle ticaretine yoğunlaşması Afrika'da kolonileşmeye daha az emek harcanmasına sebep vermiştir. Başta Amerika olmak üzere diğer kolonilere çok daha fazla İngiliz göç ederken Afrika'da köle ticaretinin devamlılığının sağlanmaya çalışılması birinci öncelik olmuştur. Aslında şirketin devamlı olarak finansal bir krizde olması güçlü Afrika kolonileri kurulması önündeki en büyük engellerden birisidir.

Köle ticareti sayesinde koloniler de topraklar işlenerek şeker gibi ürünlerin Atlantik ticari döngüsüne girmesi sağlanırken Portekizlilerden alınmaya başlanan altınlar sayesinde de ekonomik atılım için gerekli finansal güçle Avrupa'daki reformlar gerçekleştirilmiştir. Kraliyet Afrikan Şirketi bu döngünün en önemli yapı taşlarından birisi olmuştur. Her ne kadar şirket sıkıntılı günler geçirmiş olsa da çarkların döndüğü bir sistemin parçası olarak İngilizlerin dünya hâkimiyetinde önemli bir konuma gelmesine hizmet etmiştir. 1752'de şirketin faaliyetlerinin son bulması, 1821'de de aynı boşluğu doldurmak için kurulan şirketin köleliğin yasaklanması sonucu faaliyetlerini bitirmiş olması kölelik ve ticaret arasındaki ilişkinin ne kadar iç içe geçmiş olduğunun göstergesi olmuştur. Kölelerin olmadığı bir ticari döngüde Afrika ticareti de kendisinden isteneni karşılayamadığı için sekteye uğramıştır. Buna rağmen İngilizlerin Afrika'ya ilgisi son bulmamış ve kolonileri ile bir müddet daha etkinliğini devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

- Adams, R., Adams, C. (2005). *The Narrative of Robert Adams, A Barbary Captive: A Critical Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blake, J. W. (1942). *Europeans in West Africa, 1450-1560*, trs. and ed. London: Hakluyt Society, vol. 1.
- Carlos, A., Chen Y., and Smith R. (2000). *Purchasing Strategies: The Case of the Royal African Company*, Research Paper, Department of Economics, University of Colorado at Boulder. March.
- Carlos, A. and Hejeebu, S. (2006). *Specific Information and the English Chartered Companies, 1650-1750*. XIV International Economic History Congress, Session 1, Helsinki.
- Carrington, C. (1950). *The British Overseas: Exploits of a Nation of Shopkeepers*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

- Davies K. G. (1957). *The Royal African Company*. London: Longmans.
- Daaku, K. Y. (1970). *Trade and Politics on the Gold Coast, 1600-1720: A study of the African Reaction to European Trade*. Oxford: Oxford University Press.
- Galenson, D. W. (1986). *Traders, Planters and Slaves: Market Behaviour in Early English America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eltis, D.(1994). The Relative Importance of Slaves in the Atlantic Trade of Seventeenth Century Africa. *Journal of African History*, 35, 237-249.
- Horrigan, L. F. (2016). *Settling the Trade to Africa: The Anglo-African Trade, 1695-1715, and the Political and Economic Implications of 1698*. Master of Arts by Research (MAREs) thesis, University of Kent.
- Inikori, J. (2002). *Africans and the Industrial Revolution in England: A Study in International Trade and Economic Development*. Cambridge: Cambridge University Press
- Justesen, O. (ed.) (2005). *Danish Sources for the History of Ghana, 1657-1754*. Copenhagen: *Fontes Historiae Africanae*,
- Kelly, K. G. (1997). The Archaeology of African-European Interaction: Investigating the Social Roles of Trade, Traders, and the Use of Space in the Seventeenth- and Eighteenth-Century Hueda Kingdom, Republic of Benin. *World Archaeology* 28, 3: 351-369.
- Kennedy, P. (1989). *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. London: Fontana Press.
- Law, R. (1991). *The Slave Coast of West Africa 1550-1750*. Oxford: Clarendon Press.
- Law, R. (2004). *Ouidah: The Social History of a West African Slaving 'Port', 1727-1892*. Athens, OH: Ohio University Press.
- Law, R. (2007). The Komenda Wars, 1694–1700: a Revised Narrative. *History in Africa*, 34: 133-168.
- Lawrence, A. W. (1963). *Trade Castles and Forts of West Africa*, London: Jonathan Cape.
- Miller, C. J. (2013). Credit, Captives, Collateral, and Currencies: Debt, Slavery, and the Financing of the Atlantic World,” in Gwyn C. Campbell and Alessandro Stanziani, eds. *Debt and Slavery in the Mediterranean and Atlantic Worlds*. London: Pickering and Chatto.
- Mitchell, M. D. (2013). Legitimate commerce in the Eighteenth Century: The Royal African Company of England Under the Duke of Chandos, 1720–1726. *Business History Conference*, Oxford University Press, 544-578.
- Newman, S. (2013). *A New World of Labor: The Development of Plantation Slavery in the British Atlantic*. Philadelphia.
- Palmer, C. (1981). *Human Cargoes: The British Slave Trade to Spanish America, 1700-1739*. Urbana, IL: University of Illinois.
- Paul, H. J. (2007). Joint-Stock Companies as the Sinews of War: The South Sea and Royal African Companies, in Sánchez, R. F. (2007). *War, State and Development. Fiscal-Military States in the Eighteenth Century*, Navarra: EUNSA, 277-294.
- Paul, H. J. (2008). The Maintenance of British Slaving Forts in Africa: the Activities of Joint-Stock Companies and the Royal Navy. *Fiscal-Military States Preconference*, Gran Canaria, 1-21.
- Pettigrew, W. (2013). *Freedom's Debt: The Royal African Company and the Politics of the Atlantic Slave Trade, 1672-1752*, North Carolina: University of North Carolina Press.
- Pierre, B. (1892). *Les Grandes Compagnies de Commerce*. Paris.
- Pindar, T. (1709). *Some Considerations on the Late Act of Parliament, for Settling the Trade to Africa*. London: Eighteenth Century Collections.

- Richardson, D. (1979). West African Consumption Patterns and Their Influence on the Eighteenth Century English Slave Trade, in Henry A. Gemery and Jan S. Hogendorn. *The Uncommon Market: Essays in the Economic History of the Atlantic Slave Trade*, New York: Academic Press.
- Rodger, N. A. M. (2006). *The Command of the Ocean: A Naval History of Britain, 1649-1815*. London: Penguin.
- Rodney, W. (1975). The Guinea Coast, in Gray, R. (1975). *The Cambridge History of Africa: Vol. 4 from c. 1600 to c. 1790*. Cambridge: Cambridge University Press, 223-324.
- Scott, W. R. (1903). The Constitution and Finance of The Royal African Company of England From Its Foundation Till 1720, *American Historical Review*, Vol VIII, No 2, January, 241-259.
- Thornton, J. (1992). *Africa and Africans in the Making of the Atlantic World, 1400-1680*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Treasury Papers (1663-1670). *Royal African Company, Court Book of the Assistants of the Company*. London: Public Record Office.
- Voyages Database, www.slavevoyages.org. Erişimi: 13.05.2019.